

På tur med Fritiof Andersson och Rönnerdahl

Poesihörnan

Jörgen Håkansson

Foto: Ulf Stråle/SVT. SVT sänder en dokumentär om Evert Taube med start den 20 december 2021. Den kan även ses i efterhand på SVT Play.

Evert Taube hade många strängar på sin lyra. Han var poet och målare, visdiktare och författare, och i detta värv, berättare, människo- och naturskildrare. Under sin levnad har han sett, upplevt och berättat om livet, människorna och naturen hemma i Sverige och i fjärran länder. Hans vyer sträcker sig i tiden över antiken, medeltiden, riddardiktningen, trudadurpoesin, rokkokon och romantiken fram till vår tid.

Genom sina visor och framträdanden på scenen blev han känd i vida kretsar. Han blev trubadur, något av en nationalskald och hela Sveriges Evert. Bellman kom att bli hans förebild. En del av sin ungdom var han sjöman och tillbringade inte mindre än fem äventyrliga år i Argentina innan han återvände till Sverige. Snart började han också skriva prosa och gav ut ett stort antal böcker, som blev mycket väl mottagna också av en del av kultureliten. Men många gjorde tummen ner. I Svenska Akademien platsade han inte, men genom åren började ändå priserna dugga. Han tilldelades bland annat Akademiens Bellmanspris 1950. År 1972 fick han motta Akademiens Stora guldmal, dess finaste pris. Samfundet De Nios stora pris kom 1960, Frödingstipendiet 1961. På sin 70-årsdag 1960 hedrades han av kungen med medaljen Illis quorum menuere av 12:e storleken. Kulmen kom emellertid när han 1966 promoverades till hedersdoktor vid Göteborgs universitet. För denna honnör blev han särskilt stolt.

En anekdot förtäljer att Evert vid en tidpunkt därefter blev påsprungen och omkullknuffad av några förfriskade unga män vid Slussen. En av dem upptäckte vem de knuffat och utropade: ”Men kolla kisar. Det är ju Evert Taube!” Evert reste sig behärskat, borstade av paletån och genmålde snabbt: ”**Doktor Taube, om jag får be!**”

På Vinga, vår västligaste utpost där Sverige möter världen, växte Evert upp. Han föddes 12 mars 1890 i en musikalisk familj där fadern var fyrmästare. Evert var nummer fyra i en familj, som växte till tretton barn. 1905 flyttade familjen till Göteborg då fadern avancerat till överlots. Här gick Evert i läroverket och tog lektioner vid Valands målarskola. Uppväxten i hemmet präglades av sång, musik och högläsning. 1918 gör han sin debut på scenen i Smögen som vissångare. Evert kom snart att lämna Västkusten för Köpenhamn och Stockholm. Under en resa i Frankrike och Italien 1920 träffar han konstnären Astri Bergman. De blir ett par och efter vissa förvecklingar

gifter de sig 1925. Bröllopet firas överdådigt på ”Den Gyllene Freden”, sedan flera år Everts favoritkrog.

På kryss med Monsunen

I denna originella dikt, namnet på en av hans segelbåtar, har han låtit minnen från Vinga ge avtryck. Han berättar om Vra-kevik, som öppnar sin famn mellan tvärbranta, svartröda hållar. Här fann han vad han behövde för att göra en soppa och kunde inflika ingredienserna, som en del av diktens text skriven på klingande hexameter. Prova och läs högt! Blir du sugen, tillaga gärna!

Ett kilo fisk per person, tjugo musslor och dill och persilja kokas och mosas tillsammans med nykokt potatis och silas. Då har man redan buljongen, och bäst bli det alltid med lever. Huvuden, fenor och stjärtar och rom tar man med det är självklart. Sätt lite rosmarin till, lite gräslök. Nyhackad persilja och sist en äggula, vispad i mjölk, låt det puttra, servera till vitt bröd och ost, det gör jag och jag bjöd häromdagen två stycken läkare och en grevinna på just denna soppa. Soppan gick åt och grevinnan som först inte ämnade smaka sa, när hon fått första skeden: Jag älskar dig härliga soppa!

Inbjudan till Bohuslän

Sin kärlek till Bohuslän fanns alltid hos Evert trots att han tillbringade större delen av sitt liv i Stockholm och Roslagen eller på långa utlandsresor. I Bohusläns skärgård gjorde han otaliga turer med sina båtar och umgicks med skärgårdsbefolkningen, något han skrivit om i flera av sina böcker. Han älskade sitt Ranrike. Hans ståtliga hyllning till landskapet är hans ”Höga visa”: ”Inbjudan till Bohuslän.” Här presenteras första versen och första raderna i påföljande verser där Evert inbjuder till besök i Bohuslän och hos dess folk.

Som blågrå dyning bohusbergen rullar
i ödsligt majestät mot havets rand
men mellan dessa kala urtidskullar
är bördig jord och gammalt bondeland.
Dit tränger Skagerack med blåa kilar
och strida strömmar klara som kristall
och lummig lövlund står med björk och pilar
och ask och ekar vid ladugård och stall.

Kom Rönnerdahl, till Ängön, nu om våren!
Nu häckar ejder, gravand, mås och trut!
Kom ut och lufta vinterdävna tankar
på stigar vindlande i berg och myr
Ja, kom och se vårt Bohuslän om våren,
du Rönnerdahl, som äger blick för färg!
Kom ut till oss! Här kärnar Hulda smöret
och leghornshönsen värper ägg var dag.
Kom ut, du svenske Quintus Flacus,
och stäm din lyra till naturens pris!
Kom ut till stränderna, de ödsligt sköna
med slån och hagtorn, böjda djupt av storm,

Två charmörer

Fritiof Andersson, som förekommer i många av Evert Taubes visor är liksom Rönnerdahl de båda mest kända av Evert Taubes andra jag. De förekommer i många av hans visor. Vilka är de?

Fritiof Andersson är sjöman som bereser de stora haven och förknippas, med rättrådighet och dråpliga och vådliga äventyr i främmande hamnar. I Everts visvärld förekommer han redan i debutsamlingen "Sju sjömansvisor" och "Byssan Lull" 1919 och i flera senare visböcker. Han är en kvinnokarl men juste och snar till handling och ibland finns han med hemma i Sverige, då som kvinnotjusare t.ex i "Tatuerarevalsen" och "Havsörnsvalsen."

Rönnerdahl finns med för första gången i "Sjösalaboken" 1942. Han beskrivs som en medelålders familjefar med det goda humöret trots att han har bekymmer med försörjningen. I många avseende liknar han Evert. De hade båda varit sjömän och vistats i Argentina. Han är en åldrad charmör som i "Danssen på Sunnanö" där han inte lever upp till sitt rykte och inte lyckas charma den sköna Eva Liljebäck, som föredrar unge fänrik Rosenberg.

Fritiof Andersson

En sjöman ifrån Sverige han for sig till fjärran land
på skeppet Ann-Charlott från Hellvikstrand
Hans namn var Fritiof Andersson, han var så glad ihåg
när Ann-Charlott med förlig vind på blåa böljan låg
med last av plank och bräder och tändstickor och stål,
och Buenos Aires det var resans mål.

Ja, Skagerack och Nordsjön, Kanalen, Cap Quessant,
Biscaya och Atlanten går väl an!

Men utanför La Plata där kommer en orkan,
en argentinsk pampéro, så svart som själva fan!
Opp alle man till väders och bärga vad man kan!
Men det gick bra och skutan kom i hamn.

Det här var Everts första visa om Fritiof Andersson. Visserien kom att bli som en hel actionsfilm: Handlingen här ovan fortsätter med att Fritiof går iland i Buenos Aires. Han besöker en krog, blir förförd av en skön kreolska och rånad; därefter akterseglad och kommer i slagsmål och dödar sin antagonist. Visan slutar med att Fritiof hamnar i fängelse.

Evert sjöng visan vid en kräftska på "Den Gyllene Freden" i närvaro av Svenska Akademiens ständige sekreterare Erik Axel Karlfeldt. "Svarte Rudolfs" upphovsman lär då ha yttrat: "Sådana visor kan man inte dikta – de uppstår ur folkdjupet." Att Fritiof Andersson så småningom skulle bli en av den svenska litteraturens mest kända machofigurer kunde nog inte ens författaren själv ana.

Sjösalavår

Rönnerdahl vakar i vårljusa natten,
sitter i skjortan så tyst på sin bädd,
blundar och drömmer att azurblått vatten
speglar en skuta på Genuas redd.
Rodnande vinberg slå vakt omkring bukten,
råseglen fyllas av sjöalpens vind
och den balsamiska medelhavsluften
sveper kring Rönnerdahls rodnande kind.

Evert Taube har skrivit många sånger om Roslagens natur, dess öar och fjärdar. I denna miljö tillkom 1931 en av Everts mest kända visor "Calle Schwens vals". Valsen gick sitt segerståg över landet. Många betraktade den som vår andra nationalsång. Den andas Roslagens högsommarluft och småningom allt dunklare julinätter.

1928 köpte familjen Taube en tomt vid Stavnäs som blir "Sjösala" och snart familjens älskade tillflyktsort. Senare uppförde de ett litet hus, som efter hand byggdes ut. Här upplevde barnen Per-Evert, Ellinor och Sven-Bertil sin barndoms somrar.

I visan "Sjösalavår", som tillkom 1946, befinner sig Rönnerdahl hemma, men i tanken seglar han över det blå Medelhavet och i verserna därpå rider han över det gröna Pampas för att till slut återvända till Sjösala.

En ritt i månsken

En nästan överjordisk upplevelse berättar Evert att han haft under en resa till Guatemala. Ja, han uppmanar alla att resa dit för att rida i månsken ner från toppen av vulkanen Agua till Antigua, en by nere i dalen. "Rid i månsken på deras underbara lilla häst. Vilket nöje!" är hans mening. Han önskar hela mänskligheten få njuta av detta magnifika månskensmirakel. Upprymd anför han att när han kommit ner till Antigua trodde han knappt sina sinnen, sina ögon, att det var samma måne, som lyst på "min älsklings barm den natten jag diktade till henne mitt nocturne: "Ta här del av diktens andra strof!

Sov på min arm! Månens skära
lyftes ur lundarnas skuggor tyst
och på din barm, o, min kära,
täljer dess återglans timmarnas flykt.
Helig den frid, hjärtat hyser
under den virlande blodstormens larm.
Slut är din strid! Månen lyser.
Vårmattsvind svalkar dig. Sov på min arm.

Ovan i detta nattstycke och med vaggvisans stillhet väver Evert på ett poetiskt och finstämt sätt samman erotikens hetta med den vårliga nattvindens svalka.

De flesta av Everts visor är kärleksvisor. Är det en sjöman som finns med, så handlar det också om en flicka. Där dans förekommer kretsar handlingen ofta om halvt uttalade önskemål, längtan eller löften. Ibland ger den underliggande erotikerna en viss spänning åt handlingen på dansbanan. Evert är mästerlig att foga in en realistisk och naturlig dialog i sina sånger. Kärleken till Astri finns med i flera av hans visor inte minst efter bröllopet 1925.

Epilogen-Änglamark

Evert Taubes viskonst får sin epilog när han vid 80-års ålder fick ett erbjudande från Hasse och Tage att medverka i "Svenska Ords" filmprojekt "Äppelkriget". Evert skulle medverka som skådespelare och spela sig själv som viskonstnär med några av sina mest kända visor. Samarbetet blev mycket framgångsrikt.

Filmen var en protest mot miljöförstörelsen i den mycket miljömedvetna saga om en äppelodlarfamilj som går till angrepp mot storfinansien. Det talades om gröna vågen på 1970-talet, när man liksom nu vände blicken från storstäderna och drömde om livet på landet.

I filmen, som doftar svensk sommar finns det positiva budskapet att vi ska slå vakt om vår jord och vår vackra natur. Den avspeglar Everts intresse för natur och hotade miljöer. I hans då nyskrivna visa "Änglamark" finns raderna "Låt sista älven som brusar i vår natur, brusa alltjämt mellan fjällar och gran och fur". Visan är kopplad till hans kamp att rädda Vindelälven och andra hotade miljöer från exploatering. Trettio år tidigare hade han skapat vistsiteln "Himlajord" och det utgjorde nu tillsammans med begreppet "Änglamark" ett centralt lyriskt tema i filmens vädjan

om miljömedvetenhet. Det är vår plikt värna den jord som är oss given.

När Evert fyllde 85 år 12 mars 1975 fick han en poetisk hälsning från Hasse och Tage, som uttryckte vad de flesta av oss känner:

Snödroppar niger i vårliga backar
och vassarna vaggas och bugas och tackar.
Det stiger ett fyrfota leve från djuren
som, tack vare dig, finns kvar i naturen.

Om vår vilja var lika stark,
så vore jorden en Änglamark.